

Mesék, szólások és közmondások a tanulásban akadályozott tanulók oktatásában

Az átvitt értelmek megértésének könnyítése mesék segítségével

HALBAKSZ ZSÓKA¹ – KÖBÖL ERIKA^{1,2}

halbakszszoka2014@gmail.com

kobolerika@gmail.com

ABSZTRAKT

A közmondások (proverbiumok) már az ókor óta jelen vannak (Sirisaka, 1890). A több évszázados, vagy akár évezredes fennmaradásuk kulcsa, hogy a bölcsések mindig adaptálták, új köntösbe bújtatták őket, és javarészt meseként adták tovább a fiatalabb generáció számára, megkönnyítve a megértést (Papp, 1984).

Napjainkban megfigyelhető, hogy a szólások és közmondások használata egyre jobban kikopik a nyelvhasználatból. Ennek oka lehet a nyelv folyamatos változása, a szókincs gyérülése, a használat hiánya, illetve a rigidebb gondolkodásból fakadó megértési nehézség egyaránt. Empirikus kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy tanulásban akadályozott, negyedik évfolyamos gyermekek esetében megkönnyíthetjük-e a szólások és közmondások átvitt értelmének megértését, ha fabulária (tanmesei) formátumban dolgozzuk fel azokat.

Kísérletünkhöz létrehozunk egy könnyen érthető, illusztrált mesekönyvet, melynek minden meséje magyar közmondásokat dolgoz fel. A mesék sajátos formátum, mivel a szó szerinti alak és az átvitt értelem is szerepel a mesében. Alkalmazunk továbbá benne Meixner-módszert (Hargitai, 2010), valamint a Gósy Mária által ajánlott tipográfiai javaslatokat (Gósy, 2008). A meséket rendhagyó magyarórákon dolgoztuk fel a gyerekekkel, kooperatív technikák segítségével. A mérési eszközünk egy általunk kidolgozott, tíz kérdésből álló, négy-négy válaszopcióval rendelkező kvíz volt, melyet kétszer írtak meg a gyermekek. Először az első találkozás alkalmával, másodszor pedig a szövegfeldolgozó órák lezárulta után.

A tanulók eredményei javulást mutattak a feldolgozott mesék jelentésének megértésével kapcsolatban. A gyermekek a kísérlet során lelkesek és érdeklődőek voltak. A további pozitív észrevételünk pedig az, hogy érdeklődésüket kellőképp felkeltették a közmondásos mesék ahhoz, hogy családtagjaiktól megkérdezzék további közmondások jelentését is.

Kulcsszavak: közmondások, tanulási akadályozottság, mese, könnyen érthető, vizuális megsegítés.

<https://doi.org/10.52092/gvosze.2025.3.11>

BEVEZETÉS

Napjainkban megfigyelhető, hogy a népies beszéd, valamint a tájegységekre jellemző szavak mellett a közmondások is egyre kevésbé fordulnak elő a gyermekek nyelvi repertoárjában. A Z és alfa generáció gyermekeire egyaránt jellemző, hogy többségük számára már a közmondások megértése is nehézséget okoz. A 9-12 éves gyermekek többsége nem tudta a kísérletben olvasott, tanulságos meséket és a mese jelentésével azonos közmondásokat helyesen párosítani (H. Tóth, 2016). A rossz megértés oka többek között lehet a használat hiánya, a kiveszése a köznyelvből, a nagy mennyiségben fogyasztott vizuális tartalom, továbbá az a tény, hogy a többségi és az enyhén értelmi fogyatékos gyermekek kerettantervében (Oktatási Hivatal, 2025) és tankönyveiben nem kap nagy hangsúlyt ez a téma. Ezen tények ellenére

azonban a középiskolába való felvétel bemeneti követelményét képezi a közmondások formai és jelentésbeli ismerete, a központi felvételi dolgozatokban minden évben előkerülnek egy-két feladatban.

Napjainkban a tanmesék már kevésbé valószínű, hogy átadódnak, hiszen a gyermekek rengeteg médiatartalmat fogyasztanak és ebből is tájékozódnak (Szekeres, 2014). Az olvasott, vagy mesélt mese, ahol minden személyre szabható, variálható és kifejezhető a könnyebb megértés érdekében, gyakran alul marad a televízió vagy az internet túl vizuális tartalmaival szemben (Szekeres, 2014). Ebben az esetben, ha a gyermek a szülő vagy felnőtt nélkül nézi a rajzfilmeket, gyakran nem érti meg az ok-okozati összefüggéseket, a karakterek attitűdjét, reakcióit, és sok kérdésére nem kap választ (Szávai, 2010).

A bemutatott kutatásunk célja egy olyan meseformátum és módszertan kidolgozása volt, amely a közmondások megértését és alkalmazását egyaránt elősegítheti illusztráció, könnyen érthető nyelvezet és kooperatív technikák segítségével.

Kutatásunk során különös figyelmet fordítottunk az alábbi kérdések megválaszolására:

- Mennyire fontos a vizuális megsegítés a 4. évfolyamos, tanulásban akadályozott gyermekek számára?
- Emlékeznek-e a mesékre csak szöveg alapján?
- Illusztrált, vagy a csak szöveg formátumú meséknek eredményesebb a megértése?

MÓDSZER

Módszerünk alapját az általunk készített és illusztrált mesekönyv képezte, melyben minden mese egy-egy magyar közmondást dolgoz fel. A közmondások szó szerinti alakja és átvitt értelme is szerepel a mesében. A mese vége mindig egy összefoglaló magyarázat, mely segíti az átvitt értelmek kibontását a gyermekek számára. Ezen felül alkalmaztuk benne a Meixner-módszer elemeit (Hargitai, 2010) és a Gósy Mária által ajánlott tipográfiai javaslatokat; (minimum 14-16-os betűméretet, nagyobb sorközt, kiemelésre alkalmas betűtípusokat, mint például félkövér) (Gósy, 2008).

Módszerünk további eszköze volt egy általunk kifejlesztett, tíz kérdésből álló feladatlap is, amely a közmondások jelentésére vonatkozó négy-négy válaszlehetőséget tartalmaz. A négy lehetőség közül az egyik mindig egy szó szerinti jelentést tükrözött, egy másik az olvasmány jeleneteire vagy karaktereire fókuszált, de nem tükrözte a jelentést, volt egy, ami logikusnak tűnő válasz lehet egy gyermek számára, mert jótanács, vagy általánosan elfogadott igazság jellege van ugyan, de nem a valós jelentésre vonatkozik, s mindenhol volt egy jó megoldás is.

A kutatásunk összesen 5 tanórát ölelt fel, a bemeneti és kimeneti teszt kitöltése között 2 hét telt el, a mintánkat pedig egy 18 fős, negyedik osztály alkotta, (azonban a hiányzások miatt 14 fő vett részt minden felmérésen és szövegfeldolgozási órán.) Az osztály kétharmada fiú, egyharmada lány. A tízkérdéses közmondás kvízt az első találkozáson írták meg a gyermekek, ezzel mértük fel az előzetes ismereteiket. Ezt követte négy szövegfeldolgozó óra a mesekönyvünkből. Két mese esetében illusztrálva, két mese esetében pedig a Meixner- módszer (Hargitai, 2010) által javasolt tördelésnek megfelelően olvasták el a meséket. A feldolgozó órákon kibontottuk a karakterek jellemét, céljait, tetteik következményét, a tanulságokat, valamint sok érdekességet beszéltünk meg prezentációk segítségével és kooperatív csoportmunkával. A négy feldolgozott közmondás, sorrendben: „Éhes disznó makkal álmodik”, „Sok lúd disznót győz”, „Aki másnak vermet ás, maga esik bele”, és a „Türelem rózsát terem” volt. A szövegfeldolgozó órákat követően ismét megírtuk a feladatlapot.

EREDMÉNYEK

A vizsgálatban azon tanulók eredményei szerepelnek (14 fő), akik részt vettek a feldolgozó órákon, és a bemeneti, valamint a kimeneti tesztet is megírták. A négy feldolgozott közmondás eredményének változása a következőképp alakult (1. táblázat).

Közmondások	1. mérés (14 fő)	2. mérés (14 fő)
Éhes disznó makkal álmodik! (illusztrált mese)	36% helyes	79% helyes
Sok lúd disznót győz! (illusztrált mese)	79% helyes	86% helyes
Aki másnak vermet ás, maga esik bele! (csak szöveg formátum)	71% helyes	93% helyes
Türelem rózsát terem! (csak szöveg formátum)	64% helyes	93% helyes

1. táblázat. A mérési eredmények változása a feldolgozott közmondások esetében a minden órán részt vett 14 tanuló eredményei alapján.

Kiegészítésként fontos megjegyeznünk, hogy a gyermekek saját bevallása szerint az első megírt teszt után otthon többen is megkérdezték, hogy mit jelentenek az általuk nem ismert közmondások.

Összességében elmondható, hogy már a bemeneti teszten is jobb eredményeket produkáltak a gyermekek a vártnál. Ez annak volt köszönhető, hogy az elhivatott osztályfőnök kifejezetten nagy figyelmet fordított az előző tanévben a közmondásokra és azok megértésére. Örömmel töltött el bennünket, hogy a gyermekek kíváncsiságát sikerült annyira felkeltenünk, hogy önállóan is utána nézzenek a témának.

Megállapítható, hogy mind a 4 közmondás esetében javult a megértés aránya, de a gyermekek közt nem mindig ugyanazok a gyermekek értek el fejlődést.

KÖVETKEZTETÉSEK

Kutatásunk fő megállapításai a feltett kérdéseinkre válaszolva a következők. A gyermekek többsége magabiztosabban ismeri a közmondások jelentését a kimeneti teszt megírásakor. A negyedik évfolyamba járó, tanulásban akadályozott gyermekek számára fontos volt a vizuális megsegítés (például a szövegfeldolgozó órákon sokkal kreatívabb jóslások születtek az illusztrált formátumú mesék esetében), és az emlékezetükben is sokkal élénkebben éltek az illusztrációk a következő órákon. Méréseink alapján a gyermekek kifejezetten jól emlékeznek a mesékre csak a szöveg alapján is, 93-93% helyes megoldás született ezen közmondások jelentésével kapcsolatban a kimeneti teszt megírásakor.

Kismintás mérésünk alapján azonban nem pontosan meghatározható, hogy melyik módszer az eredményesebb, pontos következtetések levonásához a későbbiekben nagymintás mérésre is szükség lehet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Berényi Z. (2021). A könnyen érthető kommunikáció mint innováció megjelenése az integrált nevelési-oktatási folyamatban. *Fogyatékoság és Társadalom*, 13(1), 144–160. <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2021.1.9>
- Czibere Cs. & Kisvári A. (2006). Ajánlások tanulásban akadályozott gyermekek, tanulók kompetenciaalapú fejlesztéséhez. In Czibere Cs. & Kisvári A. (szerk.). *Inkluzív nevelés*. (pp. 8–10). SuliNova.
- Csányi Y. (2000). A speciális nevelési szükségletű gyermekek és fiatalok integrált nevelése-oktatása. In Illyés S. (szerk.). *Gyógypedagógiai alapismeretek*. (pp. 377–408). ELTE BGGYFK.
- Csécs E. (2015). A diszlexia prevenció az előkészítő osztályban Meixner Ildikó módszere alapján. *Magiszter*, 13(2), 112–121.
- Farkasné Gönczi R. (2013). Könnyen érthető kommunikáció nyelvi szintjei. *Gyógypedagógiai Szemle*, 41(3), 208–212.
- Gósy M. (2008). A szövegértő olvasás. *Anyanyelv-pedagógia*, 1(1). o.n. URL: <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=25> Letöltve: 2025.08.11.
- Hargitai K., (2010). *Módszertani kézikönyv a Játék tankönyvekhez*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- H. Tóth I. (2016). 9-10 és 11-12 éves tanulók viszonyulása közmondásainkhoz, szólásainkhoz, szóláshasonlatainkhoz. *Különleges Bánásmód*, 2(2), 23–39. <https://doi.org/10.18458/KB.2016.2.23>
- Lányiné Engelmayer Á. (2009). *Intellektuális képességszavar és pszichés fejlődés*. Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Meggyesné Hosszu, T. & Nagyné Hegedűs A. (2013). A tanulásban akadályozottak pedagógiájának komplex megközelítése. Mentor(h)áló. Letöltés: 2025.02.01. URL: https://eta.bibl.u-szeged.hu/1682/2/tan_ak/www.jgyfk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tanulasban_akadalyozottak/index.html
- Meixner I. (2012). *A dyslexia prevenció, redukáció módszere*. Meixner Műhely.
- Mesterházi Zs. (1998). *A nehezen tanuló gyerekek iskolai nevelése*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.
- Nagy J. (2004). A szóolvasó készség fejlődésének kritériumorientált diagnosztikus feltérképezése. *Magyar Pedagógia*, 104(2), 123–142. URL: <https://www.magyarpedagogia.hu/index.php/magyarpedagogia/article/view/310/308> Letöltve: 2025.08.11.
- Papp Gy. (1984). A proverbiumok etimológiai és alaki vizsgálatának szerepe. *Hungarológiai Közlemények*, 16(2), 863–900. URL: https://epa.oszk.hu/02400/02401/00027/pdf/EPA02401_Hungarologiai_kozlemenyek_1984_59_863-900.pdf Letöltve: 2025.08.11.
- Sirisaka A. (1890). Magyar közmondások könyve. Engel Lajos Könyvnyomdája. URL: <https://mek.oszk.hu/09100/09112/html/0004/15710.html>
- Szávai I. (2010). *Tévé előtt – védtelenül? Tanulmányok a média hatásáról*. Pont Kiadó.
- Szekeres N. (2014). A mese élni tanít. Képzelet- és fantázia-tréning. *Új Köznevelés*, 70(1-2), 31–33.
- Szekeres Á. (2011). *Enyhén értelmi fogyatékos gyermekek szociális integrációja az általános iskola 4. 5. és 6. osztályában*. [Doktori disszertáció]. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pszichológiai Doktori Iskola.

Jogi szabályozók

- Oktatási Hivatal (é.n.). A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók. Letöltve: 2025.08.10. URL: https://www.oktatas.hu/koznevels/kerettantervek/2020_nat